

Alternatywne funkcje zabytkowych wnętrz kościelnych a mariaż ze sztuką współczesną

Ochrona zabytków to proces. Proces polegający na rozpoznaniu, badaniu, dokumentacji, konserwacji, monitoringu, dokumentacji itd. Proces to uporządkowany w czasie ciąg zmian i stanów zachodzących po sobie. Każdy proces jest nośnikiem funkcji, a funkcje składają się na systemy. Ochrona zabytków nie jest procesem zachodzącym w izolacji, ale pełni określoną funkcję, istotną z perspektywy działania systemu, jakim jest otoczenie człowieka, w sensie kulturowym, środowiskowym, społecznym i ekonomicznym. Dbając o poprawność ochrony zabytków, nie można zapominać o kontekście, przyczynach i konsekwencjach tego procesu.

Paulina Florjanowicz¹

Zmieniające się realia historyczno-ekonomiczne sprawiają, że cywilizowane społeczeństwa stają przed dylematem odpowiedniego zagospodarowania zabytków, a co za tym idzie także środków przeznaczanych na ich ochronę. W specyficznej sytuacji są obiekty sakralne i postsakralne, które noszą w swej materialnej pamięci pierwiastek sacrum.

Chciałabym tu rozważyć dwa przykłady ukazujące strategię postępowania z zabytkowym wnętrzem sakralnym wobec jego mariażu ze sztuką współczesną. Pierwszym przykładem będzie kościół św. Jana w Gdańsku, drugim zaś kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubiążu. Zabytki te różni teren, łączy zaś tragiczna historia. Obydwa zostały okaleczone w czasie ostatniej wojny, jednak przeżywają swoiste „wskrzeszenie” dzięki mariażowi ze sztuką współczesną.

Po utraceniu swojej pierwotnej funkcji zabytek, mimo prac zabezpieczających, byłby tylko pustą skorupą dawnej świetności, gdyby nie otrzymał nowej funkcji. Dlatego też w Europie wypracowano kilka koncepcji rewitalizacyjnych, również dla budowli sakralnych lub postsakralnych, które z różnych przyczyn wymagają wsparcia instytucji czy państwa lub przeszły w posiadanie właścicieli świeckich. Pierwsza koncepcja jest symbiozą funkcji religijnej i kulturalnej. Przykładem może być kościół Najświętszej Marii Panny na Piasku we Wrocławiu, który jest jednocześnie galerią sztuki, jak również wspomniany kościół św. Jana w Gdańsku. Kolejne warianty zakładają pozabawienie obiektu funkcji sakralnej. Są to funkcje: muzeum (na przykład zespół poklasztorny Ber-

nardynów w Jaworze), centrum kulturalno-wystawienniczo-konferencyjnego (na przykład kościół św. Urszuli w Udaniu na Dolnym Śląsku, kościół Najświętszej Marii Panny w Elblągu – słynne Centrum Sztuki Galeria EL), biblioteczna, rekreacyjno-sportowa (kościół ewangelicki w Ziębicach na Dolnym Śląsku jako hala sportowa gimnazjum), kommemoratywna (trwała ruina), sepulkralna (kolumbarium w kościele św. Konrada w Marl-Huels) i mieszkalna².

Gotycki kościół św. Jana w głównym zrębie powstał w latach 1370–1465³. Blisko sto lat po zakończeniu budowy (1559) świątynię przejęli luteranie. Mimo protestanckiego ikonoklazmu zachowali wystrój, jedynie przystosowując wnętrza do liturgii luteranckiej (na przykład zwrócenie ław w kierunku ambon, a nie ołtarza) i wciąż wzbogacając je pięknym wyposażeniem w wiekach następnych⁴. Pod koniec XVI wieku dały o sobie znać wady konstrukcyjne świątyni. Przyczyną był niestabilny, nasypowy grunt uniemożliwiający wybudowanie głębokich fundamentów, co doprowadziło do rozchwiania konstrukcji i wymusiło

² A. Organisty, M. Wyrzykowska, *Muzeum Willmana, czyli „świątynia sztuki” w Lubiążu. Propozycje rewitalizacji kościoła klasztornej Wniebowzięcia NMP*, [w:] *Kościół klasztornej Wniebowzięcia NMP w Lubiążu: historia, stan zachowania, koncepcja rewitalizacji*, red. A. Kozieł, Wrocław 2010, s. 149–152. Autorzy przytaczają liczne przykłady rewitalizacji obiektów postsakralnych z całej Europy. Inne opracowanie tego zagadnienia to: J. Kurek, *Laicyzacja sacrum. Współczesna adaptacja świątyni do nowych funkcji*, http://www.pif.zut.edu.pl/pif-15_pdf/B-05_KUREK.pdf, dostęp: 10.02.2016.

³ I. Berent, J. Szczepański, *Kościół św. Jana w Gdańsku*, Gdańsk 2012, s. 20.

⁴ Tamże, s. 10.

¹ P. Florjanowicz, *Wstęp*, „Ochrona Zabytków” 2012, 3–4, s. 3.

prace wzmacniające (1588–1595): stabilizowano płytkie fundamenty pięciu filarów oraz ścian, a także założono ściągę sklepienia⁵. Dodatkowym utrudnieniem były umieszczone pod posadzką świątyni pochówki⁶. Wzmacniające prace budowlane prowadzone były i w następnych stuleciach z powodu wychylania się kolejnych ścian kościoła, osiadania filarów i pęknięcia sklepień⁷. Przełom nastąpił w 1943 roku, kiedy wobec zbliżającego się frontu wschodniego niemieccy historycy sztuki i konserwatorzy rozpoczęli czynności zabezpieczające wyposażenie wnętrza. Zabytki ruchome zostały skatalogowane i przewiezione w bezpieczne miejsca. Ołtarz główny dłuta Abrahama van den Blocka ze względu na duże rozmiary pozostawiono zabezpieczony we wnętrzu świątyni⁸. Po pożarze gdańskiej starówki wiosną 1945 roku kościół św. Jana został przekazany na rzecz Skarbu Państwa jako opuszczony majątek ponemiecki. Niestety budowla ta nie została objęta odbudową w latach 1945–1960/1966. Najważniejszą interwencją zabezpieczającą zabytek było położenie nowego dachu w latach 50. XX wieku⁹, a obiekt wymagał wielu prac konserwatorskich. Jego stan był na tyle zły, że budynek został wykorzystany jako naturalna sceneria do fragmentów filmu pt. *Kolumbowie rocznik 20* (reż. Janusz Morgenstern, 1970) przedstawiających walki w powstaniu warszawskim. Wieloletni brak dostatecznych zabezpieczeń doprowadził do zawalenia się jednego z filarów nawy głównej, a wraz z nim powiązanych sklepień (1986). By powstrzymać degradację zabytku, odbudowano zawalony filar oraz wzmocniono betonowymi okładzinami inne zagrożone filary korpusu nawowego. W tym stanie zabytek dotrwał do 1989 roku. Wówczas to zamiany ustrojowe umożliwiły przekazanie go Archidiecezji Gdańskiej¹⁰. Zapewne wysokie koszty odbudowy i renowacji obiektu sprawiły, że władze kościelne

przystały na koncepcję połączenia funkcji sakralnej z kulturalną, w wyniku której 23 lutego 1995 roku Archidiecezja Gdańska, Wojewoda Gdański i Nadbałtyckie Centrum Kultury podpisały umowę dotyczącą przekazania Nadbałtyckiemu Centrum Kultury kościoła św. Jana na trzydzieści lat¹¹ z prawem do równoległego użytkowania sakralnego. Od 1998 roku kościół św. Jana jest ośrodkiem Duszpasterstwa Środowisk Twórczych Archidiecezji Gdańskiej, które zachowuje funkcje liturgiczne obiektu¹². Główne prace konserwatorsko-modernizujące rozpoczęły się w 2009 roku. Było to możliwe dzięki uzyskaniu funduszy europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego pt. Rewaloryzacja i adaptacja kościoła św. Jana w Gdańsku na Centrum św. Jana. Etap I¹³. Koncepcja konserwacji kościoła zakładała zachowanie jego wnętrza w stanie jak po pożarze w 1945 roku¹⁴. W myśl założeń projektu część wschodnią (prezbiterium) przeznaczono na funkcje liturgiczne, a zachodnią (korpus nawowy) przystosowano do pełnienia funkcji kulturalnych: wybudowano scenę wraz z profesjonalnym nagłośnieniem i oświetleniem, garderoby dla artystów umieszczono we wnętrzu wieży, do której dobudowano klatkę schodową. Symbolem dwufunkcyjności obiektu mogą być obrotowe krzesła, które są wykorzystywane zarówno podczas niedzielnych mszy, jak i podczas koncertów. We wszystkich tych pracach dbano o zachowanie standardów konserwatorskich i wszelkie interwencje (na przykład montaż oświetlenia, nagłośnienia czy rolet zasłaniających okna) były wprowadzane przy zastosowaniu nowoczesnych technologii minimalizujących ingerencję w tkankę zabytku. Obecnie obiekt jest w bardzo dobrej kondycji. Konserwatorzy wykonali ogrom prac zabezpieczających sprzężonych z modernizacją i rewaloryzacją budowli (na przykład żmudną pracę sklejaną pęknięć i rozwarstwień zabytkowych płyt połączono

⁵ S. Bogdanowicz, *Kościół św. Jana w Gdańsku*, Gdańsk 1990, s. 12–13.

⁶ Tamże, s. 13.

⁷ Tamże.

⁸ <http://www.centrumswjana.pl/kosciol-sw-jana>, dostęp: 9.02.2015; wypowiedź Iwony Berent (kierownika biura odbudowy kościoła św. Jana z ramienia Nadbałtyckiego Centrum Kultury w Gdańsku), <http://www.youtube.com/watch?v=l-ajQek0zII&feature=youtu.be>, dostęp: 9.02.2015) oraz notatki autorki z prelekcji Iwony Berent w cyklu wykładów Akademii Dawnego Gdańska organizowane przez Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku 28.01.2015, <http://www.ikm.gda.pl/2015/01/cykl-wykladow-akademii-dawnego-gdanska/>, dostęp: 9.02.2015.

⁹ Notatki autorki z prelekcji Iwony Berent, dz. cyt.

¹⁰ I. Berent, J. Szczepański, dz. cyt., s. 10.

¹¹ Obecnie okres użyczenia przedłużony jest do 2045 r., <http://www.youtube.com/watch?v=l-ajQek0zII>.

¹² I. Berent, J. Szczepański, dz. cyt., s. 10.

¹³ Źródło finansowania: Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007–2013; Oś priorytetowa 6 – Turystyka i dziedzictwo kulturowe; Działanie 6.3 – Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym; Beneficjent: Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku; Kwalifikowana wartość projektu: 14 633 004,23 zł; Kwota dofinansowania: 11 001 923,08 zł, źródło: <http://centrumswjana.pl/kosciol-historia/>, dostęp: 8.02.2016.

¹⁴ Wypowiedź Małgorzaty Sadowskiej-Mathes, kierownika prac konserwatorskich, <http://www.youtube.com/watch?v=l-ajQek0zII>.

z wprowadzeniem systemu ogrzewania podłogowego w kościele). W miarę postępu działań konserwatorskich do kościoła zaczęły wracać wywiezione po 1943 roku elementy wystroju wnętrza¹⁵. Wciąż jednak wiele (na przykład prospekt organowy) czeka, aby przywrócono im dawną świetność.

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubiążu miał podobnie dramatyczne losy jak kościół gdański¹⁶. Historia kościoła przyklasztornego w Lubiążu sięga XII wieku, kiedy to początkowo benedyktyni, a potem cystersi osiedlili się na tym terenie. Gotycki zrąb obecnego kościoła przyklasztornego powstał w początkach XIV wieku i był konsekrowany w roku 1340. Wiek XIV to okres rozkwitu opactwa, któremu kres położyły wojny husyckie, w czasie których w 1432 roku kościół spłonął. Został jednak szybko odbudowany. Kolejne dwieście lat to dla klasztoru lubiąskiego czasy trudne. Podczas wojny trzydziestoletniej Lubiąż zajęły wojska szwedzkie i saksońskie. Spłądowano wówczas dobra klasztorne, bibliotekę i archiwum. Po zakończeniu wojny nastąpił szczególny okres odbudowy i rozkwitu klasztoru pod rządami opatów Arnolda Freibergera (1632–1672) i Jana Reicha (1672–1691). Obecna świątynia zawdzięcza swój charakter gruntownej barokizacji prowadzonej pod kierunkiem Mathiasa Steina w latach 1672–1681, a następnie 1690–1698. Głównym malarzem lubiąskim był Michael Willmann (1630–1706), zwany „śląskim Apellesem”, który w roku 1660 osiadł tu na stałe. Innymi wielkimi twórcami działającymi w Lubiążu byli Anton Felix Scheffler, Christian Filip Bentum i Franz Josef Mangoldt. W roku 1715 zbudowano nową, barokową fasadę kościoła, kruchtę i dwie wieże. Kres rozwojowi opactwa położyło pruskie panowanie nad tym terenem (1740). W 1811 roku, po kasacie zakonu, przywłaszczono sobie jego dobra, między innymi zasoby biblioteki cysterskiej, wywożąc obrazy do organizowanego we Wrocławiu Kunst- und Antiken Kabinett¹⁷. W czasie wojen

napoleońskich w murach opactwa prowadzono szpital polowy. Od 1823 roku urządzono w nim szpital psychiatryczny. Na przełomie wieków XIX i XX wzrosło zainteresowanie wartością kulturalną klasztoru, czego przejawem były podejmowane działania konserwatorskie. Jednak na szerszą skalę prace przeprowadzono dopiero w latach 1934–1937.

Wokół dziejów kompleksu lubiąskiego w czasie II wojny światowej powstało wiele hipotez. Jedna z nich głosi, że była tu fabryka broni, inna, że prowadzono prace badawcze nad tranzystorem lub radarem na potrzeby nazistów. Kolejna, że składowano tu złoto III Rzeszy. Potwierdzenie części tych hipotez można znaleźć w pracach naukowych, które dokumentują ulokowanie w klasztorze fabryki zbrojeniowej i ośrodka badawczego firmy Telefunken¹⁸. Wiosną 1944 roku Niemcy urzędnicy rozpoczęli akcję wywożenia pozostałych jeszcze obrazów Willmanna oraz stalli Steinla i innych dzieł (na przykład *Piety lubiąskiej*) do składnicy w Lubomierzu (Liebenthal). Kompleks klasztorny został zajęty przez Armię Czerwoną 26 stycznia 1945 roku. Żołnierze radzieccy przebywali tu do 15 marca 1948 roku. W tym czasie zdewastowano nekropole piastowskie oraz pozostałe groby, spalono resztę wystroju wnętrza, czym dopełniono zniszczenia obiektu. Po opuszczeniu klasztoru przez czerwonarmistów sytuacja zabytku nie uległa poprawie. Jako mienie bezpieczeństwa i poniemieckie zostało pozostawione na pastwę szabrowników. W 1951 roku opactwo przejął Zarząd Domu Książki i wykorzystał na składnicę. Sytuacja uległa poprawie w 1967 roku, kiedy pieczę nad zabytkiem objęło Muzeum Narodowe we Wrocławiu¹⁹.

tekście rewitalizacji przestrzeni sakralnych na Śląsku, [w:] *Opactwo Cystersów...*, s. 451; A. Kozieł, *Dzieła Michaela Willmanna i jego warsztatu przechowywane obecnie na terenie Polski (poza Śląskiem)*, <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,825984.html#ixzz40Kls6vWL>, dostęp: 16.02.2016.

¹⁸ M. Wyrzykowska, dz. cyt., s. 451; A. Kozieł, *Losy wyposażenia i wystroju kościoła klasztornego Wniebowzięcia NMP w Lubiążu po 1943 roku*, [w:] *Kościół klasztorny Wniebowzięcia NMP w Lubiążu. Historia, stan zachowania, koncepcja rewitalizacji*, red. A. Kozieł, Wrocław 2010, s. 129–147; G. Grajewski, „Między sztuką, nauką a polityką. Ochrona zabytków na Dolnym Śląsku w czasach III Rzeszy”, praca doktorska przygotowana na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej pod kierunkiem prof. dr. hab. Janusza L. Dobesza, s. 317, http://www.dbc.wroc.pl/Content/30240/grajewski_miedzy_sztuka_PhD.pdf, dostęp: 10.02.2016.

¹⁹ M. Wyrzykowska, dz. cyt., s. 452.

¹⁵ Notatki autorki z prelekcji Iwony Berent, dz. cyt.

¹⁶ Historia klasztoru i kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubiążu została opracowana na podstawie: *Opactwo Cystersów w Lubiążu i artyści*, red. A. Kozieł, Wrocław 2008; *Kościół klasztorny...*; P. Giergoń, *Lubiąż – opactwo Cystersów*, http://www.sztuka.net/palio/html.run?Instance=www.sztuka.net.pl&_PageID=853&newsId=3020&callingPageId=852&_cms=newser&_Checksum=1685977426 (dostęp: 7.02.2016); <http://www.lubiaz.pl/lubiaz/historia>, dostęp: 7.02.2016; <http://www.fundacjalubiaz.org.pl/rewitalizacja.php>, dostęp: 7.02.2016.

¹⁷ Johan Gustaw Gottlieb Büsching wywiózł z Lubiąża min. 60 płócien Willmanna (M. Wyrzykowska, *Propozycje reintegracji wnętrza kościoła klasztornego w Lubiążu w kon-*

Obecny gospodarz kompleksu pocysterskiego to Fundacja Lubiąż powstała w 1989 roku z inicjatywy grupy społeczników pragnących ratować zabytek. Do sukcesów Fundacji należy zgromadzenie kwoty 15 000 000 zł, którą przeznaczono na niezbędne prace konserwatorskie i budowlane. Dokonane przez nią prace konserwatorskie były największą w Polsce inwestycją prowadzoną przez organizację pozarządową o charakterze społecznym (70% ze środków niepublicznych)²⁰. Do głównych prac remontowych i konserwatorskich w latach 1993–2014, wykonanych dzięki staraniom Fundacji przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Województwa Dolnośląskiego²¹, należy wzmocnienie konstrukcji budynku klasztornego, remont dachów kompleksu głównego²², odrestaurowanie sali książęcej i refektarza, kontynuowanie prac konserwatorskich w bibliotece, zainstalowanie dwóch nowych węzłów sanitarnych w pałacu. W kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oszklono okna, wykonano nowe schody w wieżach i położono posadzkę, odrestaurowano także kaplicę książęcą. Kontynuowane są też prace konserwatorskie w kaplicach św. Bernarda i św. Benedykta²³. Niestety Fundacja Lubiąż odczuwa negatywne skutki kryzysu oraz spadku zaufania społecznego do tego typu organizacji, co utrudnia pozyskiwanie sponsorów i w konsekwencji znacznie uszczupliło możliwości finansowe. Obecnie Fundacja przeżywa głęboki kryzys, roczny deficyt wynosi około 150 000 zł²⁴. Warto zauważyć, że fundusze europejskie opierają się na refundacji kosztów inwestycji. Fundacja nie dysponuje jednak odpowiednimi środkami na samodzielne ubieganie się o dofinansowanie²⁵.

²⁰ P. Skrzywanek, *Czy Lubiąż można uratować...?*, [w:] *Opactwo Cystersów...*, s. 463–464.

²¹ Wykaz prac konserwatorskich za rok 2013: kościół NMP w zespole klasztornym, kaplice św. Benedykta i Bernarda – wykonanie zabezpieczenia konstrukcji kaplic i łącznika między nimi; Kaplica Książęca przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP w zespole pocysterskim – konserwacja wnętrza; biblioteka klasztoru pocysterskiego – konserwacja malowideł na ścianie wschodniej, źródło: <http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/?id=102768>, dostęp: 10.02.2016.

²² Pałacu, klasztoru, kościoła, budynku dawnych rzemieślników klasztornych, kościoła św. Jakuba, budynku dawnych urzędników klasztornych, budynku dawnej kancelarii, budynku bramnego i dawnego szpitala, budynku dawnego browaru i dawnej wozowni.

²³ <http://www.fundacjalubiaz.org.pl/rewitalizacja.php>, dostęp: 7.02.2016.

²⁴ P. Skrzywanek, dz. cyt., s. 463–464.

²⁵ Tamże. W dokumencie pt. „Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego 2020” na s. 47 znajduje się wzmian-

ka: „Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubiążu nie doczekał się jednorodnej wizji przyszłości. Wydaje się, że ścierają się tu dwie propozycje. Pierwsza z nich wyklarowała się w środowisku historyków sztuki, którzy postulują stworzenie Muzeum Michaela Willmanna. Koncepcja ta posiada realne podstawy. Patrząc na оголоcone, lecz będące w dobrej kondycji mury kościoła przyklasztornego, trudno uwierzyć, że wyposażenie wnętrza, choć zdekompletowane, zachowało się w dobrym stanie i mogłoby wrócić na swe pierwotne miejsce. Podobnie obrazy Willmanna rozproszone są po muzeach i innych kościołach²⁶. Badacze sprzeciwiają się zaprzesłym ideom rekonstruowania utraconych elementów wystroju i, hołdując nowym technologiom, proponują wykorzystanie projekcji multimedialnych dopełniających obraz całości i stanowiących wartość historyczną, edukacyjną i turystyczną²⁷. Historycy sztuki postulują nawet rozszerzenie koncepcji Muzeum Willmanna i przeistoczenie go w Galerię Śląskiej Sztuki Barokowej.

Druga koncepcja lansowana jest przez gospodarza obiektu – Fundację Lubiąż. Opiera się na propozycji rewitalizacji opracowanej przez biuro architektoniczno-projektowe „Pentagram” w Poznaniu²⁸, postulującej przekształcenie opactwa w centrum hotelowo-kongresowo-wypoczynkowe, a kościół Wniebowzięcia NMP w przestrzeń wystawienniczą²⁹. Fundacja, wiedzona zapewne chęcią zdobycia funduszy na prace konserwatorskie obiektu, posuwa się do kontrowersyjnych decyzji o charakterze komercyjnym. Imprezy ma-

ka: „Opracowanie programu ochrony i wykorzystania najcenniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego przy włączeniu źródeł finansowania i odpowiedzialności za ich zachowanie (m.in. Lubiąż, Książ, Krzeszów), która daje nadzieję na polepszenie sytuacji finansowej obiektu”, http://www.umwd.dolny-slask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD/SRWD_2020-final.pdf, dostęp: 16.02.2016.

²⁶ B. Steinborn, *O życiu i twórczości Michaela Willmanna*, [w:] *Michael Willmann (1630–1706)*, Katalog wystawy [Salzburg–Wrocław 1994], Salzburg 1994, s. 18–24; K. Sztarbałło, *Niezwykłe losy obrazów z kolekcji lubiąskiej*, „Ochrona Zabytków” 2000, 53, s. 32–38; A. Koziół, *Doskonała szkoła malarstwa, czyli słów kilka o zespole obrazów Michaela Willmanna z dawnego kościoła klasztornego Cystersów w Lubiążu*, [w:] *Opactwo cystersów w Lubiążu...*, s. 259; M. Wyrzykowska, dz. cyt., s. 445–459; P. Skrzywanek, dz. cyt., s. 460–465; A. Organisty, M. Wyrzykowska, dz. cyt., s. 149–160.

²⁷ A. Organisty, M. Wyrzykowska, dz. cyt.

²⁸ <http://www.fundacjalubiaz.org.pl/rewitalizacja.php>, dostęp: 7.02.2016; <http://pentagramarchitekci.pl/portfolio/rewitalizacja-opactwa-w-lubiazu/>, dostęp 13.02.2016.

²⁹ M. Wyrzykowska, dz. cyt., s. 452.

sowe (inscenizacje historyczne czy Slot Art Festival) przyciągają rzesze odbiorców, jednakowoż nie jest to najkorzystniejsze dla zabytkowych murów.

W dalszej części artykułu chciałabym omówić poszukiwania alternatywnych funkcji dla obiektów sakralnych i postsakralnych w postaci mariażu sztuki współczesnej z zabytkowymi wnętrza-
mi kościelnymi na przykładzie kościoła św. Jana w Gdańsku i kościoła przyklasztornego Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubiążu. Taka strategia sprzęgnięta jest z programami samorządów widzących w nich szansę na rozwój regionu. Dobrym przykładem jest przypadek Centrum św. Jana w Gdańsku, przyszłość kościoła lubiąskiego nie jest już tak klarowna.

Sztuka współczesna we wnętrzach kościoła św. Jana w Gdańsku pojawiła się w roku 1996 i funkcjonowała mimo trwających prac remontowych. Najczęściej odbywają się tu koncerty. Popularne są też widowiska teatralne, baletowe, opery i pokazy filmowe. Wśród pokazów sztuk wizualnych we wnętrzach kościoła najliczniej gości fotografia³⁰. Wystawy malarstwa i tkaniny artystycznej nie są już tak częste³¹. Wielkim uznaniem publiczności cieszą się pokazy nowszych form sztuki jak

³⁰ 1997 – historyk fotografii Konrad Nawrocki *Powrót na gdańskie uliczki*. Trzysta starych fotogramów do 1945; 1999 – *Portret roku 1989. Powtórka z wyborów '89*. Trzysta fotografii dwudziestu dwóch autorów; dokumenty ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku, Archiwum KK NSZZ „Solidarność”, Ośrodka „Karta” w Warszawie, osób prywatnych, a także Okrągły Stół wypożyczony z Kancelarii Prezydenta RP; 2003 – *Historia wg Newsweeka* – około siedemdziesięciu tematów i ponad trzysta zdjęć z lat 1933–2001; 2004 – Wystawa *Świat w obiektywie*, „National Geographic” i *Cmentarze Nowego Orleanu* Piotra Millatiego; 2005 – *Pielgrzymki polskie. Kronika podróży papieskich do Ojczyzny* – wystawa zdjęć Adama Bujaka, *Wyprawy na krańce świata* – wystawa fotografii „National Geographic” i *Ziemia obiecana* Tomka Sikory; 2007 – wystawa fotografii Kingi Choszcz w ramach III Festiwalu Kultur Świata „Okno na Świat”; 2008 – Wystawa pokonkursowa XI edycji Pomorskiego Konkursu Fotografii Prasowej im. Zbigniewa Kosycarza; 2010 – *UFO Projekt* Szymona Rogińskiego; 2011 – wystawa fotografii *Ocalić Narodową Spuściznę. Ostańce Prośb i Nekropolie Pomorza* – wystawy obiektów i fotografii; 2014 – wystawa prac Piotra Niklasa pt. *Przejście*.

³¹ 1999 – *Anioły Świata* – wystawa malowideł ze zbiorów Stowarzyszenia Sacro Art z Krakowa oraz rzeźb z Kaszub i Pomorza; 2005 – prof. Maciej Świeszewski, *Obraz Ostatnia Wieczernia*; 2006 – *Listy niewysłane* – wystawa kolaży Aliny Afanasjew; 2007 – Triennale Tkaniny Bałtyckiej; 2011 – wystawa *Uśmiech Łączy i Art in Exile / Sztuka na uchodźstwie*; 2013 – *Maby Trojkąt Weimarski*; 2015 – *Cierpliwość* – wystawa Iwony Zajęc; *Punkty Styczne*. Wystawa Międzywydziałowych Środowiskowych Studiów Doktoranckich ASP w Gdańsku w ramach 70-lecia

performance, akcje parateatralne czy instalacje³². Gotyckie wnętrze jest szczególnie przyjazne pokazom wykorzystującym elektroniczne środki przekazu artystycznego: wideoart, wideoinstalacje czy kolaże elektroniczne³³.

Przykładem funkcjonowania Centrum św. Jana jako miejsca wystawienniczego może być ekspozycja prac Iwony Zajęc pt. *Cierpliwość* (6–29 listopada 2015 roku). Składały się na nią trzy płótna o wymiarach 185 x 300 cm, na których wśród szwedzkich wzorów ludowych artystka wyhaftowała wypowiedzi gdańskich stoczniowców mówiących o ich zżyciu się z zakładem pracy. Interpretacja projektu rozwija się wielokierunkowo. Zaskakujące jest zestawienie szwedzkiego folkloru z próbą ukazania mentalności polskich robotników. Jednak dwa przeciwległe brzegi Bałtyku łączą nici natury historycznej, kulturowej, mentalnej. Nietypowa dla Zajęc technika haftu (artystka zasłynęła jako twórca streetartowy – murale wykonywała techniką szablonu) zwraca uwagę na trud pracy twórczej. Mozolność i cierpliwość to cechy coraz rzadziej obecne w sztuce współczesnej. Artystka zdaje się iść na przekór współczesnym tendencjom, pragnąc ocalić – tak jak atmosferę Stoczni Gdańskiej – skrawki przeszłości. Wspólnym mianownikiem dla zawartych w wystawie treści jest topos pracy.

5 grudnia 2015 roku przed kościołem św. Jana odbyła się akcja Jacka Staniszewskiego w ramach projektu „Subkultury – Słup Kultury”, której kuratorem był Paweł Mazur³⁴. Założenie projektu jest dobrze znane mieszkańcom Trójmiasta. Staniszewski, jako kierownik Pracowni Propagandy Społecznej na Wydziale Grafiki gdańskiej Akademii Sztuk Pięknych, prowadził wraz ze swoimi studentami podobny projekt w Sopocie³⁵.

ASP w Gdańsku; Projekt Jacka Staniszewskiego „Subkultury – Słup Kultury”.

³² 1999 – *Genesis* – wystawa instalacji Magdaleny Schmidt-Góry; 2004 – *Wstanie, chodźmy* Aliny Afanasjew; 2007 – *Świątynia Sztuk Wszelkich*; 2008 – *Obiekty i sztandary wiary, której zabrakło*; 2010 – *Blue Morph* – instalacja Victorii Vesny i Jamesa Gimzewskiego; 2011 – *Lunae Descriptio*.

³³ 2005 – wideofresk *Oddychająca katedra* Dominika Lejmana; 2006 – *Inauguracja – Wirtualny (cud)*, wideoperformance – Jacek Staniszewski; 2007 – *Daylight System* – Mirosław Filonik; 2008 – *Posłaniec* – Bill Viola; 2009 – *Kolumbowie w św. Janie* – autor koncepcji Przemysław Adamski; 2013 – *Inject* – Herman Kolgen, pokaz audiowizualny w ramach Open Source Art Festival.

³⁴ <http://centrumswjana.pl/projekt-subkultury-slup-kultury-jacek-staniszewski/>.

³⁵ <http://www.gazetakaszubska.pl/19575/nowa-galeria-miejaska-na-slupach>, dostęp: 10.02.2016; notatki

18 października 2011 roku została otwarta Nowa Galeria Miejska w Sopocie, która w formie słupa informacyjnego pojawiła się w przestrzeni miasta. Według założenia inicjatora tej akcji – dra hab. Jacka Staniszewskiego, słup miał się stać swoistym forum wypowiedzi studentów ASP na nurtujące ich tematy społeczno-polityczne. Zaangażowana i bezkompromisowa postawa artystyczna zawsze była bliska Staniszewskiemu, który sprzeciwia się „ikeizacji” sztuki czy, inaczej mówiąc, jej upudrowaniu³⁶. Dla tego twórcy istotę dobrej sztuki stanowią emocje. Nie dziwi zatem, że artyście odpowiada działanie w przestrzeni miasta, noszące w sobie atmosferę happeningu.

Kontrowersyjnym przykładem mariażu sztuki współczesnej z zabytkowym wnętrzem jest goszcząca w murach lubiąskiego kompleksu poklasztorowego od 2001 roku coroczna impreza masowa pod nazwą Slot Art Festival. Formułą tego wydarzenia jest połączenie pierwiastków kultury alternatywnej i chrześcijańskiej. W ciągu pięciu dni uczestnicy dzielą czas pomiędzy liczne warsztaty, koncerty, wystawy, projekcje filmów oraz wykłady. Bogaty program przyciąga coraz większą liczbę uczestników. Organizatorzy otrzymali wsparcie ze strony Fundacji Lubiąż oraz władz lokalnych, Urzędu Miasta Wołów i Starostwa Powiatowego w Wołowie³⁷.

Wśród artystów prezentujących swoje prace na Slot Art Festival była Małgorzata Szandala, która w 2009 roku zaprezentowała instalację *Kolumna meduza* – pracę powstałą w spontanicznej reakcji na atmosferę wnętrza. Autorka przyznaje, że surowość i moc architektury pocysterskiego kościoła urzekła ją, ale i sprowokowała do przeciwstawienia trwałości dziejowej architektury ulotności wymaginowanej kolumny. Pozyskany na miejscu materiał – czerwono-białe taśmy ostrzegające zwiedzających przed trwającymi pracami budowlanymi – posłużył do stworzenia tej kolumny-meduzy. Instalacja Szandaly była poddana ludzkiej

interwencji i czuła na każdy jej przejaw, rejestrując ruch powietrza wywołany krokami przechodniów³⁸.

W 2015 roku w ramach projektu „Artkatedra” na SAF odbyła się wystawa Aguli Swobody. Artystka pokazała publiczności nie tylko swoje prace malarskie, ale także trzy performance’ e zatytułowane *Krwioobieg*. Koncepcja akcji odnosiła się do metafory drzew jako krwioobiegów. Skojarzenie zostało spotęgowane przez rozlanie czerwonej farby ściekającej po gałęziach drzew. Wyrastające z jednego pnia konary rozchodzą się i oddalają. W tym naturalnym stanie rzeczy artystka widzi symboliczną opowieść o zmieniających się relacjach międzyludzkich i człowieka z Bogiem. Malarstwo Swobody również podejmuje tę tematykę, opierając język metafory na wizjach surrealistyczno-poetyckich. Świat baśni i dziwów z lat dzieciństwa stworzony w wyobraźni artystki staje się narzędziem do komentowania zdarzeń i relacji z życia codziennego zaobserwowanych w dorosłym życiu.

Rok wcześniej wystawy sztuk wizualnych w katedrze odbywały się pod hasłem „Przestrzeń Wolności”. Do artystów zjednoczonych pod tym hasłem dołączyli Katarzyna Wyrembelska i Tomasz Soin. Wyrembelska związana jest z poznańskim środowiskiem artystycznym (absolwentka malarstwa na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu) i warszawskim (studia magisterskie na Wydziale Sztuki Mediów Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie). Soin (absolwent Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej) oparł swoją drogę twórczą na połączeniu muzyki i sztuk wizualnych. W Lubiążu zaprezentował interdyscyplinarny projekt „Wayout”, który realizuje wraz z innymi artystami. Składa się na niego album muzyczny oraz show łączący elementy koncertu i przedstawienia. Wizualną warstwę tego projektu stanowi 16 grafik ukazujących współczesną reinterpretację emocji związanych Drogą Krzyżową Jezusa. Religijne inspiracje są u Soina mocno ukryte, wymagają od odbiorcy swoistego wtajemniczenia czy zaufania emocjom oraz oddania się refleksji i kontemplacji na drodze do odnalezienia ponadczasowych wartości i analogii pomiędzy współczesnością a przeszłością. Styl artysty zdradza pierwszeństwo photoshopa przed tradycyjną edukacją plastyczną. Stąd wirtuozeria techniczna nie idzie w parze z jakością formy wizualnej.

---

autorki z wypowiedzi J. Staniszewskiego na spotkaniu w cyklu „Kształty w strefach znaczeń” prowadzonym przez dr Dorotę Grubbę-Thiede w Instytucie Kultury Miejskiej w Gdańsku 17.02.2015, <http://www.ikm.gda.pl/activity/zakonczzone-projekty/ksztalty-sferach-znacen/>.

³⁶ Rozmowa z Jackiem Staniszewskim przeprowadzona przez Małgorzatę Żerwe, <https://radiogdansk.pl/index.php/audycje-rg/dokumenty-i-reportaze/item/27820-artysci-jacek-staniszewski.html>, dostęp: 10.02.2016.

³⁷ <http://slot.art.pl/pl/festinfo/o-festiwalu>, dostęp: 7.02.2016. Na tej stronie internetowej nie ma jednak informacji, jaką opinię wydał Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w sprawie organizowania tak dużej imprezy i towarzyszących jej prac przystosowujących ten obiekt zabytkowy.

---

³⁸ http://malgorzata-szandala.art.pl/strona_gosia_11/kolumnameduza.htm, dostęp: 9.03.2016.

Spotkania sztuki współczesnej z katedrą lubiąską mają także inny wymiar. We wnętrzach budowli organizowane są również wystawy. Na przykład prezentacja prac Józefa Hałasa *Lubiąż. Od Willmanna do Halasa*, której główną inicjatorką była Ewa Kaszewska z Fundacji Galeria 2. Wernisaż wystawy odbył się 7 grudnia 2011 roku. Już sam tytuł sugeruje dialog współczesności z historią. Niegdyś mury katedry zdobiły płótna wybitnego barokowego mistrza Michaela Willmanna. Olbrzymi, czterometrowy obraz Józefa Hałasa (około 20 m²), powstały specjalnie na tę wystawę, był hołdem dla żyjącego ponad 350 lat wcześniej malarza lubiąskiego. Pozostałe prace (czternaście cyfrowych kopii obrazów 2 m x 2 m z cyklu „Duże Figury”) były również inspirowane malarstwem religijnym³⁹.

Przedstawione przykłady poszukiwań alternatywnych funkcji zabytkowego wnętrza sakralnego – kościół św. Jana w Gdańsku i kościół pocysterski w Lubiążu – pokazują dwie odmienne sytuacje. W pierwszym przypadku, mimo silnego naruszenia konstrukcji obiektu, po 1989 roku udało się lokalnej społeczności i władzom podźwignąć zabytek z ruiny. W drugim – mimo dobrego zachowania murów obiektu i dużej części wyposażenia – zabytek straszy pustką.

Poszukiwanie alternatywnych funkcji opartych na mariażu sztuki współczesnej i zabytkowych wnętrz kościelnych jest problematyczne. Należy mieć świadomość zagrożeń niesionych przez tego rodzaju próby rewitalizacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych. Wypracowane przy współudziale konserwatorów koncepcje są poddyktowane ratowaniem obiektu przed skutkami zniszczeń na przykład wojennych. Jednak coraz częściej dochodzi do sytuacji, gdy z powodów ekonomicznych kościoły są sprzedawane jako zwykła nieruchomość (na przykład kościół św. Katarzyny w Brukseli przekształcony na bazar czy supermarket Tesco w kościele w Westbourne i wiele in-

nych). Nie ma żadnych gwarancji, że nowi właściciele uszanują pamięć materialną obiektu, a tym bardziej jego wartość historyczną. Czy w związku z tym możemy wciąż mówić o sprawnym systemie ochrony zabytków w Europie? Może zatem warto wytyczyć drogę, na której spotkają się rozważa i świadomość z ekonomią i nowoczesnością. By tak się stało, potrzebna jest racjonalna polityka samorządów w kooperacji z urzędami ochrony zabytków oraz animatorzy kultury, którzy nie tylko skoncentrują się na realizacji swoich projektów, ale również będą świadomie dbać o zachowanie zastanego dziedzictwa.

BIBLIOGRAFIA

- Berent Iwona, Szczepański Jakub, *Kościół św. Jana w Gdańsku*, Nadbałtyckie Centrum Kultury, Gdańsk 2012.
- Bogdanowicz Stanisław, *Kościół św. Jana w Gdańsku*, Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej „Stella Maris”, Gdańsk 1990.
- Florjanowicz Paulina, *Wstęp*, „Ochrona Zabytków” 2012, 3–4, s. 3.
- Kościół klasztorny Wniebowzięcia NMP w Lubiążu. Historia, stan zachowania, koncepcja rewitalizacji*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Koziół Andrzej, *Doskonała szkoła malarstwa, czyli słów kilka o zespole obrazów Michaela Willmanna z dawnego kościoła klasztorowego Cystersów w Lubiążu*, [w:] *Opactwo cystersów w Lubiążu i artyści*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, s. 259.
- Koziół Andrzej, *Losy wyposażenia i wystroju kościoła klasztorowego Wniebowzięcia NMP w Lubiążu po 1943 roku*, [w:] *Kościół klasztorny Wniebowzięcia NMP w Lubiążu. Historia, stan zachowania, koncepcja rewitalizacji*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 129–147.
- Michael Willmann (1630–1706)*, Katalog wystawy [Salzburg Wrocław 1994], Salzburg 1994.
- Opactwo Cystersów w Lubiążu i artyści*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Organisty Adam, Wyrzykowska Małgorzata, *Muzeum Willmanna, czyli „świątynia sztuki” w Lubiążu. Propozycje rewitalizacji kościoła klasztorowego Wniebowzięcia NMP*, [w:] *Kościół klasztorny Wniebowzięcia NMP w Lubiążu. Historia, stan zachowania, koncepcja rewitalizacji*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 149–166.
- Skrzywanek Paweł, *Czy Lubiąż można uratować...?*, [w:] *Opactwo Cystersów w Lubiążu i artyści*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, s. 460–465.
- Steinborn Bożena, *O życiu i twórczości Michaela Willmanna*, [w:] *Michael Willmann (1630–1706)*, Katalog wystawy [Salzburg–Wrocław 1994], Salzburg 1994, s. 9–30.
- Sztarballo Kazimierz, *Niezwykłe losy obrazów z kolekcji lubiąskiej*, „Ochrona Zabytków” 2000, 53, s. 32–38.
- Wyrzykowska Małgorzata, *Propozycje reintegracji wnętrza kościoła klasztorowego w Lubiążu w kontekście rewitalizacji przestrzeni sakralnych na Śląsku*, [w:] *Opactwo Cystersów w Lubiążu i artyści*, red. Andrzej Koziół, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, s. 445–459.

³⁹ M. Nejman, *Lubiąż. Od Willmanna do Halasa*, <http://www.lubiaz.pl/wiadomosci/104/lubiaz-od-willmanna-do-halasa>, dostęp: 9.02.2016; A. Saraczyńska, *Halas z dużymi figurami w Lubiążu. Zamiast baroku*, http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,10779197,Halas_z_duzymi_figurami_w_Lubiazu_Zamiast_baroku.html#ixzz3zgkmrDBN, dostęp: 9.02.2016; MW, *Halas w opactwie cystersów w Lubiążu*, <http://www.gazetawroclawska.pl/artykul/455599,halas-w-opactwie-cystersow-w-lubiazu,id,t.html>, dostęp: 9.02.2016; A. Saraczyńska, *Zegnamy mistrza Józefa Halasa. Zostawił wspomnienia i obrazy warte tysiące*, http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,17203303,Zegnamy_mistrza_Jozefa_Halasa_Zostawił_wspomnienia.html, dostęp: 9.02.2016.

NETOGRAFIA

- Centrum św. Jana Film dokumentalny, <http://www.youtube.com/watch?v=1-aJQek0zII>.
- Giergoń P, *Lubiąż – opactwo Cystersów*, http://www.sztuka.net/palio/html.run?_Instance=www.sztuka.net.pl&_PageID=853&newsId=3020&callingPageId=852&_cms=newser&_Checksum=1685977426.
- Grajewski Grzegorz, *Między sztuką, nauką a polityką. Ochrona zabytków na Dolnym Śląsku w czasach III Rzeszy*, praca doktorska przygotowana na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej pod kierunkiem prof. zwyczajnego dra hab. Janusza L. Dobesza, s. 317, http://www.dbc.wroc.pl/Content/30240/grajewski_miedzy_sztuka_PhD.pdf.
<http://pentagramarchitektki.pl/portfolio/rewitalizacja-opactwa-w-lubiazu/>.
<http://slot.art.pl/pl/festinfo/o-festiwalu>.
<http://woso.ubp.wroc.pl/public/?id=102768>.
<http://www.centrumswjana.pl/kosciol-historia/>.
<http://www.centrumswjana.pl/kosciol-sw-jana>.
<http://www.centrumswjana.pl/projekt-subkultury-slup-kultury-jacek-staniszewski/>.
<http://www.fundacjalubiaz.org.pl/rewitalizacja.php>.
<http://www.gazetakaszubska.pl/19575/nowa-galeria-miejska-na-slupach>.
<http://www.ikm.gda.pl>.
<http://www.ikm.gda.pl/2015/01/cykl-wykladow-akademii-dawnego-gdanska/> (dostęp: 9.02.2015).
<http://www.ikm.gda.pl/activity/zakonczone-projekty/ksztalty-sferach-znaczen/> (dostęp: 16.02.2016).
<http://www.lubiaz.pl/lubiaz/historia>.
<http://www.lubiaz.pl/lubiaz/historia/sekularyzacja>.
<http://radiogdansk.pl/index.php/audycje-rg/dokumenty-i-reportaze/item/27820-artysty-jacek-staniszewski.html>.
http://www.umwd.dolnyślask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD/SRWD_2020-final.pdf (dostęp: 16.02.2016).
- Kozieł Andrzej, *Dziela Michaela Willmanna i jego warsztatu przechowywane obecnie na terenie Polski (poza Śląskiem)*, źródło: <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,825984.html#ixzz40Kls6vWL> (dostęp: 16.02.2016).
- Kuhnke Monika, *Cudza własność, czyli „Krajobraz ze snem Jakuba” Michaela Willmanna*, „Cenne, Bezcenne/Utracone” 2000, 6 (24), <http://www.zabytki.pl/sources/straty/kuhnke6-00.html> (dostęp: 16.02.2016).
- Kurek Jan, *Laicyzacja sacrum. Współczesna adaptacja świątyń do nowych funkcji*, http://www.pif.zut.edu.pl/pif-15_pdf/B-05_KUREK.pdf.
- MW, *Halas w opactwie cystersów w Lubiążu*, <http://www.gazetawroclawska.pl/artukul/455599,halas-w-opactwie-cystersow-w-lubiazu,id,t.html>.
- Nejman Maciej, *Lubiąż. Od Willmanna do Halasa*, <http://www.lubiaz.pl/wiadomosci/104/lubiaz-od-willmanna-do-halasa>.
- Saraczyńska Agata, *Halas z dużymi figurami w Lubiążu. Zamiast baroku*, http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,10779197,Halas_z_duzymi_figurami_w_Lubiazu_Zamiast_baroku.html#ixzz3zgkmrDBN.
- Saraczyńska Agata, *Zegnamy mistrza Józefa Halasa. Zostawił wspomnienia i obrazy warte tysiące*, http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,17203303,Zegnamy_mistrza_Jozefa_Halasa_Zostawil_wspomnienia.html.

SUMMARY

Alternative Functions of Historical Interiors of Churches and Fusion with Modern Art

The change of the historical-economic conditions cause the civilised societies to re-evaluate the managing of the historical monuments, and thus, to recalculate the resources used for their preservation. A specific situation can be observed while analysing sacral and post-sacral artefacts.

In the article, the author investigates two examples depicting the strategy to supervise a historical sacral interior during its fusion with the modern

art: the Church of St John in Gdańsk and the Church of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Lubiąż. The monuments differ in the area they are located on; they are connected by the same tragic history and by a “resurrection” they are currently experiencing thanks to their cooperation with the modern art. The article focuses on the quality and specifics of these fusions?